

ZVONKO POSAVEC

SISTEM PRAVOSUĐA U GRAĐANSKOM DRUŠTVU

Prilog studiju Hegelove Filozofije prava

Poznato je kolikom je energijom Marx kritizirao građansko-pravni sistem. Poznato je, također, da u njegovoj analizi i kritici prava, često progovaraju ekonomske kategorije, odnosno da je pravo sagledano iz kruga fundamentalnog procesa proizvodnje građanskog društva. Manje je poznato da je Marx ovaj obzor dobio od Hegela i da je od njega saglediv domet Marxovog razmišljanja. Krčenu putu do značenja Marxove kritike građanskog pravosuđa, posvećen je ovaj rad.

Ako pođemo od temeljnje Hegelove postavke da je sloboda mjerilo pravednosti zakona na kojima počiva čitava struktura države, tada nam se problematika pravosuđa javlja na nivou apstraktne općenitosti koja ima značaj korektiva u odnosu spram sistema posebnih interesa, to jest spram sistema potreba.

Kako sistem posebnih interesa koji vladaju u građanskom društvu može doći u koliziju samom svojom imanentnom logikom, to »pravosuđe« ima zadatak korektiva ove neposrednosti i tako tvori nezaobilazni stupanj u izgradnji arhitektonike umnosti karkava je država. Time sloboda dobiva svoj sadržaj iz isprepletenosti i punine odnosa koji nastupaju u »građanskom društvu«, nastojeći da jednostavnim načelima razuma sačuva ove posebne interese od kaosa u koji bi oni sami po sebi upali. Sistem ovakvih razumskih načela, koji reguliraju odnose i interese u koje mogu stupiti pojedinci, naziva Hegel sistem pravosuđa.

Hegel razmatra na dva mjesta u Filozofiji prava pozitivnu pravnu znanost iz aspekta filozofije prava: u odlomku **apstraktno pravo** (§ 34—104), i u poglavlju koje nosi naslov **pravosuđe** (§ 209—229). Dok u prvom dijelu, tj. u **apstraktnom pravu** razmatra isključivo odnos pojedinca kao osobe spram stvari i odnos među osobama posredovan stvarima, dotle u drugom dijelu razmatra odnose vlasnika spram važećoj zbilji koja je u stvari označena kao sistem potreba.

Dakle, dok u odjeljku **apstraktno pravo** radikalno odbija svaku tematiku građanskog društva, dotle u **sistemu pravosuđa** sa-

gledava vlasništvo u povezanosti s čitavim sklopom građanskog društva. Tu dolazi do međusobne povezanosti pozitivnog prava s ekonomskom problemima sticanja, pri čemu pravosuđe služi kao prvi posredujući odnos ove neposredne zbilje.

Problematiku apstraktnog prava nećemo ovom prilikom uzeti u razmatranje, osim u nekim aspektima u kojima je ne možemo izbjeći u vezi s pravosuđem, već ćemo se koncentrirati na prostor koji nam je dodijeljen pravosuđem.

Da vidimo поближе kako nam se ova sfera očituje u Hegelovom sistemu.

Temelj na kojem se razvija »općenitost znanja i htijenja (tj. pravosuđe) koja po sebi i za sebe bitkuje« (§ 208) jest »sistem potreba«. »Sistem potreba« je sistem »svestrane isprepletenosti ovisnosti svih« (§ 199). U tom sistemu putem rada »od prirode neposredno isporučeni materijal specificira se za raznolike svrhe s pomoću mnogostrukih procesa« (§ 196).

»Sistem potreba«, kao sistem u kojem se kroz rad priroda dovodi u domenu mogućeg raspolaganja, omogućuje pravosuđe kao korektiv protiv »prirodnog« mehanizma sistema potreba. Priroda kao priroda prestaje biti jedini izvor bogatstva, već se bogatstvo konstituira unutar radnog procesa, a rad postaje jedini izvor vrijednosti. Priroda kao zemlja prema tome nije nešto što bi po sebi bilo pravni objekt, već ona to postaje tek u optici rada. Stalna imovina kao »izvor životne funkcije« nije nešto prirodno što samo od sebe podaruje, već bitno rad.

Iz ovog osnovnog principa stvara se općenitost zavisnosti koja nije više »pravo vlasništva u sebi« (§ 208), već vlasništvo u odnosu na »važecu zbilju« (§ 208). Drugim riječima, vlasništvo nema više kao svoj objekt izvjesnu prirodnu opstojnost, već posredovani odnos spram čitavog sistema u kojem nastupa vlasnik kao nosilac prava na neki objekt.

Ovo postaje odlučno pri izgrađivanju pravosuđa kao sistema »zaštite vlasništva« (§ 208) do tog stupnja da svi postaju vlasnici u mjeri u kojoj sudjeluju u sistemu izrađivanja potreba putem rada.

Čitav sistem pravosuđa (kao predmet pozitivne pravne znanosti) vezan je, dakle, uz sferu u kojoj vladaju antagonizmi posebnih interesa, a reguliranje ovih posebnih interesa i njihovo postojanje uopće je uvjet i razlog njegovog bivstvovanja. Kako je pravo vezano uz empirijski realitet, ono je, prema tome, izvrgnuto slučaju datih historijskih okolnosti. Iz konkretnih okolnosti kodificira se zakon u kojem su sadržana opća pravila privatnih vlasnika.

Na ovom tlu moguće je sagledati smisao i značenje marksističke kritike privatnog vlasništva i građanskog pravosuđa uopće. Ukoliko je sistem potreba mjesto u kojem se vrši oslobađanje pomoću rada u slobodu, tada tako dugo dok postoji ovo oslobađanje kroz rad u slobodu u svojem stihijnom obliku, pravosuđe ima

svoju ulogu samo u popravljanju osnovnog bezumnog stanja sistema privatne proizvodnje. U zahtjevu za ukidanjem privatnog vlasništva skriva se, prema tome, zahtjev za uspostavljanje racionalne proizvodnje koja će se odvijati kroz plansku proizvodnju čitavog društva, a ne individualnih vlasnika.

U tom zahtjevu skriva se svojevrsna realizacija metafizike. Ona se sastoji u tome da se u osjetilnom, materijalnom proizvodnji zbiva sam um. Osjetilno nije više fluidni prostor neodređenog, već samo mora u sebi nositi umnost. Možemo reći da se to u izvjesnom smislu zbiva kroz modernu tehniku i tehnologiju.

Ukoliko bi dopustili da u mjeni stvari između čovjeka i prirode postoji vječni rasklop koji se prevladava samo borbom na život i smrt, tada bi stjecanje uvijek bilo i ostalo mukotrpan rad u znoju lica svog.

Prema tome, karakter pravosuđa u socijalističkom društvu ne može se obnoviti u Marxovom duhu — pukom reformulacijom, već u racionalizaciji procesa proizvodnje mora biti sadržano pravosuđe. Stoga je nemoguće govoriti o transformaciji pozitivne pravne znanosti u skladu sa socijalističkim principima ako su ti principi samo postulirani, a u zbilji opstoji još uvijek kao osnovni pokretač sistem potreba. Marx je duboko vjerovao da jedino racionalna proizvodnja može izvući tlo građanskom pravu, a ne nikakvo novo formuliranje zakona što je za njega bila preslabla pokretačka snaga društva.

Kod Marxa bi, prema tome, umnost morala biti postignuta već u sferi neposredne proizvodnje. Ukoliko taj identitet ne bi tu postojao, tada bi se on mogao još samo postulirati. U modernoj znanosti i tehnici vidio je, pak, onu moć u kojoj bi se konkretno sjedinila proizvodnja kao rad u kojem otpadaju bilo kakvi privatni interesi. Rad kao cjelina slobodne proizvodnje je unutrašnja i vanjska sfera čovjeka kao najviši izraz čovjekove moći i bitka.

Sistem pravosuđa pokazuje dakle vezu čitavog Hegelovog sistema uz osnovna određenja građanskog društva. Sve sfere, pa prema tome i pravosuđe, u kojima se pojavljuje određeni vid slobode samo su rekonpenzacija osnovnog ustrojstva građanskog društva. Svi ostali momenti su nužni da bi zadržali i očuvali cjelinu od bezumnosti na kojoj počiva. Tako čitava zgrada koju je Hegel izgradio na sistemu ne-umnog, ne-racionalnog rada prikriva osnovno stanje stvari.

Ako je osnovni vid u kojem se zasnivaju međusobni odnosi antagonizam potreba, u kojem mogu uzeti svi učešća, a to je misao građanske slobode i jednakosti, tada se na nivou pravosuđa nužno javlja misao o općenitosti čovjeka kao čovjeka. Kao što u sistemu potreba, principijelno, svi mogu uzeti učešća u zadovoljenju potreba stečenih putem rada, tako i na području pravosuđa mora se pojaviti misao o čovjeku kao čovjeku, lišenog svih konkretnih određenja, a jedino takva lišenost dozvoljava mu da i on

je potrebe zadovoljava u borbi s drugima, i određenja ča je čovjek tek na nivou opće apstrakcije (tj. pravosuđa) primjeren za takvu borbu. Kao što sfera sistema potreba nivelira sve razlike među ljudima, tako i sfera pravosuđa, kao sfera apstraktnog razuma, omogućena sistemom potreba, uzima čovjeka u njegovoj odriješenosti od svih konkretnih određenja. I u sistemu potreba kao i u pravosuđu riječ je o apstraktnom pojedincu, stoga Hegel može baš u odlomku »građansko društvo« izreći ovakav stav:

»Da se »ja« shvaća kao opća osoba, u čemu su svi identični, pripada obrazovanju, mišljenju kao svijest pojedinca u obliku općenitosti. Čovjek vrijedi tako jer je čovjek, a ne jer je Židov, katolik, protestant, Nijemac, Talijan itd.« (§ 209).

Ukoliko stvari imaju svoje kvantitativno i kvalitativno određenje samo posredovanjem rada, utoliko se isto tako o čovjeku kao čovjeku može govoriti tek na temelju jednog univerzalnog principa kao što je rad. Jednakost sviju ovdje proizlazi iz jednog principa koji određuje i ljude i stvari i njihove međusobne odnose. Prema tome, jednakost je bitno građanski princip koji se temelji na nečem što omogućuje ovo jednačenje, a to je rad.

Hegel sam uviđa da je »općenitost slobode samo apstraktna« (§ 208), kao što je apstraktna i sfera proizvodnje i sfera pozitivnog prava.

Sada se postavlja pitanje u kakvom odnosu stoji ovdje sloboda?

Temelj slobode određuje Hegel kao volju, »koja je slobodna tako da sloboda čini njezinu supstanciju i određenje« (§ 4). Volja nije odvojiva od mišljenja (§ 5, 6, 7), već u svojem kruženju kroz izvanjski materijal dolazi natrag k sebi. Na nivou građanskog društva volja se pokazuje kao žudnja za posjedovanjem, kao vezanost uz empirijsku datost. Ona je ovdje ono djelatno što tjera čitavo građansko društvo i čitavu svjetsku povijest. Djelatnost pretpostavlja, dakle, ovaj rascjep unutar volje i mišljenja. Sloboda stoji u momentu neprekidnog kruženja — od neposrednog znanja, preko posredovanosti, do ponovnog vraćanja u izvornu neposrednost. Element slobode leži u samom tom toku kretanja, u samom toku refleksije. Iz momenta određenja volje kao žudnje za stvarima proizlazi zaključak da sve volje imaju pravo da žude prema stvarima. Općenitost uz koju je ovdje volja vezana je apstraktna općenitost koja dobiva svoju konstituciju kroz stvari. Nasuprot ovakvoj općenitosti žudnje za stvarima ili uz nju, stoji općenitost priznanja te postvarene žudnje u sistemu pravosuđa. Ove dvije sfere u sistemu slobode ne stoje u suprotnosti, već se uzajamno omogućuju.

Kad je, dakle, Hegel ove dvije sfere »sistem potreba« i općenitost prava doveo u vezu, tada nastupa daljnje razrađivanje nji-

hovog međusobnog odnosa. Ono »relativno« (spoj sistema potreba i pravosuđa) nastupa kao nešto što je promjenljivo, kao nešto što ima svoju vlastitu povijest. U tu mjeru ulazi kako sistem potreba, tako i njemu analogni principi pravosuđa. I jedna i druga sfera ima svoju povijest, ali jedna bez druge nije razumljiva.

Ono što ujedinjuje i jednu i drugu stranu to je obrazovanje, kao medijator i kao posljednji temelj na kojem počiva kako sistem potreba tako i pravosuđe. Obrazovanju svijesti pripada s jedne strane da se ona »s pomoću svoje djelatnosti, marljivosti i vještine učini članom jednog momenta građanskog društva« (§ 207), a s druge strane »pripada obrazovanju, mišljenju ... da se »ja« shvaća kao opće, u čemu su svi identični« (§ 209). I jedan i drugi momenat počiva na određenju bitka kao rada. Ja moram svojom vlastitom djelatnošću pokazati u društvu što jesam, a isto tako moram sam sebe uzeti i postaviti kao opću osobu. I jedno i drugo nije dato, već i jedno i drugo proizlazi iz moje vlastite postavljenosti u toj mjeri da je svijet sam postavka kao što sam ja kao pojedinac samo moja vlastita postavka.

Privatno pravo ili privatno vlasništvo nije nešto što meni pripada po mojem prirodnom opstanku, nego što ja moram djelujući, radeći, osigurati. Rad nije nešto što bi izvana bilo postavljeno, nego je on moja unutarnja bit po kojoj ja jesam ili nisam.

Dakle, ono što sistem potreba i pravosuđe dovodi u vezu to je rad. Rad kao obrazovanje je prema tome onaj momenat koji omogućuje i sistem potreba i pravosuđe, kao i njihov međusobni odnos.

Pozitivna pravna znanost ovisi, prema tome, kako o izgrađenosti zbilje, tako i o svijesti pojedinca. Obrazovanost kao rad, a u skladu s tim moglo bi se reći: znanje kao moć, pripada bitku i biti čovjeka. Čitav povijesni proces i njegovo osvješćivanje pripada radu kao razvijanju svijesti o svojoj moći.

Unutar ovakvog općeg određenja, sistem pravosuđa dijeli se na svoje momente u kojima dobiva svoju zbiljnost:

- a) pravo kao zakon
- b) opstanak zakona
- c) sud

a) Prvi momenat dozivlje u spomen da pravo može imati svoju zbiljnost ukoliko počiva uopće na svijesti, ono mora biti za svijest. Pravo može biti za svijest ukoliko je formulirano u zakonu, tj. ukoliko je dobilo svoju određenost. Tek na temelju ove određenosti ono može biti spoznato, tj. može biti za svijest. »Ovim određenjem pravo je pozitivno pravo uopće« (§ 211). »Što je po sebi pravo, postavljeno je u njegovom objektivnom opstanku« (§ 211). Ovo postaviti znači formulirati u zakon, a time omogućiti svijesti da znade.

Kako je pozitivna pravna znanost historijska znanost (§ 212), to u nju može ući »također, ono slučajno vlastite volje i druge

posebnosti« (§ 212), uostalom, ona jedino spram ove slučajnosti ima svoj *raison d'être*. Prema tome, »ono što je zakon može biti u svom sadržaju još različito od onoga što je po sebi pravo« (§ 212). Dok pozitivna pravna znanost smatra »zakonito izvor spoznaje onoga što je pravo, ili, zapravo, što pripada pravu« (§ 212 Dod.), dotle filozofija prava ne polazi od empirijskog realiteta i veza koje u njemu nastupaju, već od pojma prava po sebi i za sebe, tj. od uma koji je najviše pravo.

Iz ovog potonjeg aspekta pozitivna pravna znanost prava ne bi se smjela bar apsolutno začuditi, ako to smatra ubačenim pitanjem u njezin posao, ukoliko se je sada pita da li je po svim tim dokazima neko pravno određenje umno« (§ 212 Dod.). Iz empirijskog se ne može postaviti pitanje pravednosti i prava ukoliko u njemu ne dolazi do izražaja pojam prava.

Materijal, na koji je vezana pozitivna pravna znanost, dobiva ona iz građanskog društva (usp. § 213) i njegove isprepletenosti u kojem dolaze različiti momenti na vidjelo) vrsta vlasništva, ugovora, običajnosni odnosi itd). Iz sfere prava izuzeta je moralna strana i moralne zapovijedi, jer se one tiču »volje po njenom najvlastitijem subjektivitetu i posebnosti« (§ 213). Ovo izdvajanje moraliteta tipično je skoro za čitavu novovijekovnu filozofiju — a naročito za Kanta. Kod njega se to pojavljuje kao razlika moraliteta i legaliteta.

b) opstanak zakona

Pod opstankom zakona podrazumijeva se njegova empirijska egzistencija. Zakoni moraju biti »opće objelodanjeni« (§ 215) Ukoliko su zakoni suviše »visoki« da ih ni jedan građanin ne može čitati, kao što je to učinio Dionizije Tiranin, ili su pak ukopani u suviše učene knjige — napisane na stranim jezicima, jednaki su s nepravom (usp. § 215 Dod.). Tek ukoliko se to pravo postavi u određenost zakona koja je dostupna svima, onda se vrši akt pravednosti (kao Justinijan) bez obzira na sve moguće nedostatke koji mogu opstojati u tim zakonima.

Kako Hegel smatra da pravednost može doći do izražaja tek u svojoj određenosti, tj. u zakonu, javni zakonik mora sadržavati »jednostavna opća određenja« (§ 216) koja su svima poznata, kao i posebna određenja koja zahtijeva »priroda konačne građe« (§ 216). Krivo bi bilo smatrati da se zbog neprestane mijene građe, ne bi smjela postaviti jednostavna načela za sebe. Ova opća načela, bez obzira na njihovu stalnost, nisu prepreka u specijaliziranju posebnih slučajeva.

Hegel se oštro obara na one koji smatraju da zbog toga što ne možemo napisati savršeni zakonik, ne moramo ga uopće napisati. Naročito smatra da je to njemačka bolest. Pri tome citira francusku izreku da su »les plus grand ennemi du bien c'est le mieux« (§ 216).

Kao što se u slučaju privatnog vlasništva radi o priznanju, tako se i sada radi o priznanju, ali ne više sa strane pojedinaca, već od čitavog društva mojeg prava vlasništva, pa to postaje objekt građanskog pravosuđa. Taj akt je formalan, kao potpis na ugovoru koji čini priznanje efikasnim. Ovaj akt na nivou društva dobiva veliko značenje, jer simbolizira svijesno participaciju vlasništvom na zajedničkom bogatstvu društva.

U građanskom društvu isključena je mogućnost prvobitnog načina stjecanja, a opstoji još samo kao slučajnost, jer čovjek ne dolazi neposredno u dodir s izvanjskim stvarima, već je to unaprijed posredovano građanskim društvom.

Ako vlasništvo i ličnost imaju svoj prostor u općenitosti znanja i htijenja, tada zločinstvo protiv njih nije samo povreda nečeg »subjektivno-beskonačnog« »nego opće stvari« (§ 218). Akt zločinstva, prema tome, karakterizira se kao akt opasnosti za društvo čime se on, s jedne strane, povećava, ali, s druge strane, već u zavisnosti od sigurnosti društva smanjuje.

»Da su u jednom članu društva svi drugi povrijeđeni, ne mijenja prirodu zločinstva po njegovu pojmu, nego po strani spoljašnje egzistencije, strani povrede, koja sada pogađa predstavu i svijest građanskog društva, a ne samo opstanak neposredno povrijeđenog« (§ 218 Dod.).

Već sam sistem potreba i njemu primjeren sistem pravosuđa postavlja zahtjev o nepovredivosti apstraktne osobe. Apstraktna osoba je osoba privatnog vlasništva. Prema tome, povreda osobe znači povredu privatnog vlasništva, a to znači temelja građanskog društva. Pravni formalizam na taj način može braniti i najveće bezumlje.

Kazneni kodeks koji izrasta na jednom društvu nije nešto apsolutno stalno i konstantno, već ovisi o zbiljskom razvoju dotičnog društva. Struktura prijašnjih društava bila je takova da se u povredi jednog njezinog člana nisu našli svi povrijeđeni. Međutim, građansko društvo kao sistem opće ovisnosti nameće jedan apstraktni princip koji proizlazi iz načina proizvodnje, u kojem nitko ne može biti nezavisan spram cjeline društva.

c) sud

Pravo u obliku zakona kome su suprotstavljena posebna htijenja i mnijenja potrebna je snaga ozbiljenja koju ono dobiva preko suda. Tako nastanak suda i suca nije nešto samovoljno što je došlo nekom dobrom voljom, već nosi u sebi nužni zahtjev da se pravo zakona uopće može primijeniti. Ovo pravo kao zakon je pravo slobodne ekonomske konkurencije.

Time se nastoji izbjeći situacija u kojoj bi zločinstvu bila suprotstavljena puka subjektivnost u obliku osvete. Takvo stanje bilo bi rat svih protiv svijju, a zakonodavstvo kao moment građanskog društva nastoji da se ono u borbi posebnih interesa ne

uništi, a isto tako da se faktičko stanje u svom bezumlju prikrije. Zločinac tako sa svoje strane nalazi ono svoje kojim mu je data mogućnost ponovnog povratka u krilo društva.

Iz ovog sistema nitko nije izuzet — pa čak ni šef države. (usp. § 221 Dod.). Kao član građanskog društva imam pravo da budem u sudu kao i dužnost da se stavim na dispoziciju suda.

Pravni postupak koji se vodi u sudu sam je dio pravednosti, pa se prema tome njegov tok mora zakonski odrediti. Ovim pravo postaje dokažljivo.

Ovaj postupak dokazivanja ima svoje granice, inače bi kao sredstvo bio nešto izvanjsko samoj sferi prava. To dijeljenje išlo bi u beskonačnost, a moglo bi postati čak i oružjem neprava. Da bi se ovakav proces skratio u interesu stranaka i samog prava, preporučeno je da se one podvrgnu jednostavnom sudu i pokušaju izmiriti prije nego što stupaju u spor.

Pravo subjektivne svijesti pripada ne samo da zakoni budu javno objelodanjeni, već i mogućnost »da zna ozbiljenje zakona u posebnom slučaju, naime da zna tok spoljašnjih postupaka, pravnih osnova« (§ 224). Ovaj tok je sam po sebi opća stvar i sadrži u sebi zahtjev za javnošću pravosuđa.

U presudi su sadržana dva elementa — momenat neposredne pojedinačnosti i drugi momenat supsumcije slučaja pod zakon (usp. § 225).

Vođenje čitavog slučaja i toka istraživanja povjereno je jurističkom sucu. On mora nastojati da slučaj podredi zakonu, odnosno »slučaj mora pripraviti do mogućnosti supsumcije« (§ 226).

Prva strana u slučaju, tj. neposredna pripada svakom obrazovanom čovjeku (§ 227).

Stranka (§ 228) ima isto tako pravo da se u zakonu nađe, tj. da zakon bude s obzirom na nju sačuvan. Subjektivno pravo samosvijesti je da ne bude prepuštena zakonima koje ne pozna, ili koji su joj skriveni iza stranih izraza. U tom slučaju građani dolaze spram staleža pravnikâ u stanje ropstva.

Građansko društvo koje se izgubilo u svojim ekstremima ili, kako kaže Hegel, »u kojemu se ideja izgubila u posebnosti i razdvojila« (§ 229), vraća se kroz pravosuđe svojem pojmu, »jedinstvu po sebi bitkujućeg općeg sa subjektivnom posebnošću« (§ 229).

Ako promislimo osnovnu Hegelovu postavku da je sloboda mjerilo pravednosti zakona na kojima počiva čitavo ustrojstvo države, tada vidimo, nakon ove analize, da je u pojam slobode uključen i momenat neposredne proizvodnje a, isto tako, i momenat pravosuđa. Ovi momenti ne tvore ideju slobode po-sebi i zasebe, ali bez njih bi sloboda bila prema mišljenju Hegela apstrakcija. To proizlazi iz osnovne postavke u kojoj je bit slobode određena kao refleksija, odnosno samorefleksija.

Da je sloboda određena kao samorefleksija, to znači da ona ima svoj topos u svijesti. Vraćanje koje se zbiva u svijesti kao sloboda ostavlja momente neposredne proizvodnje i pravosuđa netaknute u njihovom bitku. Prijelaz koji se vrši iz jedne sfere u drugu ne zbiva se kao zbiljsko ukidanje, već samo kao prelaženje. Stoga dolazimo s Hegelom do takve situacije da momenti koji konstituiraju slobodu nisu sfera slobode.

Građansko društvo, bez čijeg proizvođenja nije zamisliva osoba, citoyen, pa ni država u modernom smislu, nije sfera slobode, već sfera slučajnosti i sile. Prema tome, iz toga možemo izvući i obratan zaključak, da nije sfera neposredne proizvodnje i njen prvi korektiv kakav nalazimo u pravosuđu konstituens slobode, već obratno da je sloboda momenat građanskog društva. Sloboda postaje služavka jedne sfere koja je bitno sfera neslobode. Ovime dolazi do bitnoga gubitka slobode koja je oduvijek bila vlastiti prostor mogućnosti svakoga bića da bude u svojem bitku.

SYSTEM OF JURISDICTION IN THE BOURGEOIS SOCIETY

Summary

The author researches the system of jurisdiction in the bourgeois society in consideration of free will as a foundation of the whole philosophy of law. Analysis shows that Hegel: a) the whole sphere of jurisdiction problematized inside of the system of necessities, by what the undoubtedly opened space for Marx's thematism of law. The whole system of jurisdiction has its own dignity only in relation to the system of special interests in which the fundamental aspect of the production of the bourgeois society develops. Marx's claim for the abrogation of private property and also the whole system of jurisdiction presupposes the possibility of the complete rationalization of the materialproduction: b) the space of freedom which opens in reflexion, by the immanence of reflexion itself, leads to the completion of freedom by existing. Therefore the constitutive moment of freedom becomes the whole bourgeois society. Marx's claim for the abrogation of philosophy means realization of philosophy, i. e. freedom in the directness of »material production«.

The author interprets these moments trying to turn round freedom out of metaphysical sphere of necessity.

(Translated by S. Paleček)